

Mr MILAN MALI

Kontinuitet društveno-političkog sistema u borbi u gradovima na privremeno zaposednutoj teritoriji

»Na osnovu marksističke nauke, iskustava iz narodnooslobodilačkog rata i prakse socijalističkog samoupravljanja mi smo idejno, teorijski i ustavnopravno stvorili najšire pretpostavke za podruštvljavanje odbrambenih poslova i postigli velike uspjehe u konstituisanju i praktičnoj izgradnji, historijski gledano, novog sistema odbrane«.

Josip Broz Tito

Kontinuitet političkog sistema socijalističkog samoupravljanja je strateško obeležje koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata. Kontinuitet nije samo politički izraz neprihvatljivosti kapitulacije i nije izražen samo u prilagođavanju delovanja nastalim uslovima eventualne privremeno zaposednute teritorije (PZT), već je i put da se na bazi oslanjanja na socijalističko samoupravljanje, ostvare prednosti u borbi i otporu koje su date u političkom sistemu i koncepciji odbrane. Zato je kontinuitet politička i idejna pozicija svih činilaca borbe i otpora.

Koncept i praksa kontinuiteta društveno-političkog sistema su najteža barijera za svakog potencijalnog agresora i, mogao bih reći, da je to najjača stavka naše koncepcije i doktrine odbrane.

Kontinuitet političkog sistema socijalističkog samoupravljanja — društveno-politička sadržina borbe i otpora

Pripreme za rat, oružanu borbu i otpor u uslovima PZT vrše se u političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja, na njegovim osnovama i za njegovu odbranu, odnosno trajanje. Kontinuitet političkog sistema odražava socijalnu i političku dubinu priprema, borbe i otpora. Po našoj koncepciji opštenarodne odbrane, borba i otpor uključuju sve komponente i sve oblike života i rada, društvenu reprodukciju u celini, da se poslužim marksističkim metodom analize — od ekonomskog do umetničkog života.

Agresor bi, na drugoj strani, težio ka diskontinuitetu političkog sistema i izmeni odnosa klasnih društvenih snaga i političkog sistema u svoju korist.

U stvari, moramo uvek polaziti od toga da bi agresija na Jugoslaviju bila instrument kontrarevolucije, bilo etatističko-birokratske, informbirovske, bilo buržoasko-liberalističke i nacionalističke. Agresija bi imala zadatak da otvori vrata promeni odnosa snaga u korist kontrarevolucije, ili bi bila u funkciji takvog nastojanja. Danas, u stvari, i nema agresije koja ne teži da ostvari socijalno-političku funkciju. Taj »ukus« eventualne agresije već sada možemo osetiti u vezi sa strategijom posrednog nastupanja, odnosno metodama specijalnog rata.

To, svakako, moramo imati u vidu i kad govorimo o agresiji na našu zemlju, pa i u uslovima borbe i otpora na PZT. Agresor bi nastojao da dovede do polarizacije unutrašnjih snaga, da pokrene i podrži neprijatelje socijalističke Jugoslavije koji bi, budući da ne predstavljaju činioce koji bi sami mogli da ugroze tekovine revolucije, tražili izlaz u sprezi sa snagama agresora.

Kontinuitet političkog sistema je, stoga, osnovno idejno-političko obeležje borbe i otpora. Suština oružane borbe i otpora leži u odbrani biti revolucije, obezbeđenju njenog kontinuiteta. Osnovni karakter NOB davala je revolucionarna platforma, tj. stvaranje i razvijanje uporišta revolucije — revolucionarnih društveno-političkih i antifašističkih organizacija, nove narodne vlasti i političke institucionalizacije revolucije na širokom planu, uključujući i stvaranje nove federativne države. Danas je osnovno pitanje — kontinuitet revolucije, odnosno odbrana njenih tekovina, pa je neophodno u korišćenju iskustava iz prošlosti uočavati ovu razliku.

Naša revolucija stalno ostvaruje svoj kontinuitet; revolucionarne tradicije su utemeljene u aktuelni život i doprinose stabilnosti političkih institucija. Kao što je poznato, politička institucionalizacija naše revolucije u izgradnji nove države počela je vrlo rano. Još u pripremama, a zatim u strategiji izvođenja revolucije, drug Tito je postavio program političke institucionalizacije kao prioritetno pitanje uspeha i budućnosti revolucije. U stvari, politička institucionalizacija je bila izraz snage i materijalizacije naše revolucije. Pitanje kontinuiteta u uslovima PZT nije u apsolutnom smislu nešto novo. Novo je samo to što bi došlo do promene bitnih uslova, usled privremenog zasedanja teritorije, u kojima se vodi borba za kontinuitet i autentičnost naše revolucije.

U političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja deluju snažni osnovi njegove snage i kontinuiteta: istorijska uloga i realna pozicija radničke klase, socijalistički samoupravni društveno-ekonomski odnosi, zajedništvo i sudbinska povezanost naših naroda i narodnosti, revolucionarne tradicije, institucije i društvena svest subjekata političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, nesvrstana, nezavisna i samostalna politika i praksa Jugoslavije, Savez komunista Jugoslavije i organizovane socijalističke snage. Titovo revolucionarno delo izražava sintezu svih osnova kontinuiteta. Pripreme za osposobljavanje političkog sistema za delovanje u uslovima PZT, tj. borba za njegov kontinuitet u bitno promenjenim uslovima, treba da omogući što jače ispoljavanje ovih osnova.

Korenitost društvenih promena i borba za ostvarivanje Ustava i Pisma druga Tita i Izvršnog komiteta — da radnička klasa zagospodari celinom društvene reprodukcije, da se učvrsti udruženi rad, afirmiše delegatski sistem i jugoslovenski socijalistički federalizam, stajna je tačka analize sadašnje i buduće situacije i kriterij našeg odnosa prema svemu što se, bilo spontano bilo organizovano, suprotstavlja kontinuitetu naše revolucije. Socijalistička samoupravna opredeljenost na delu kao i nesvrstanost i autentična snaga naše revolucije, omogućuju da uđemo u analizu međunarodne i unutrašnje situacije i osposobljavaju nas da realno i zrelo stvaramo predstavu moguće situacije i uslove ONOR-a, što doprinosi snazi i životnosti naših priprema. Kontinuitet političkog sistema jednako je značajan za sve delove PZT. U tom smislu i gradovi su samo deo celine sistema i strategije borbe i otpora na privremeno zaposednutoj teritoriji.

U narodnooslobodilačkoj borbi je koncepcija partizanskog ratovanja, koja prerasta u opštenarodnu borbu, davala određeni tret-

man i gradovima. Gradovi su bili značajno uporište borbe i otpora, imali su svoje mesto u vojno-političkoj strategiji i taktici ratovanja.

Komunistička partija Jugoslavije i drug Tito odbacili su svaki dogmatizam u pogledu toga da se proleterska revolucija mora dobiti na barikadama gradova. Takvo opredeljenje je proizilazilo iz uslova, specifičnosti i autentičnosti naše revolucije. Dragocena je analiza doprinosa naših gradova u prošlom ratu.

Agresor bi nastojao da od grada stvori uporište i značajnu kariku represivnog sistema. Učvršćenje pozicija u gradu imalo bi za agresora mnogostruki značaj. Grad ekonomski snažno razvija prosper, to je centar obrazovnog, zdravstvenog, propagandno-informativnog života. Na situaciju u gradu se efikasno može uticati komponentama životnog standarda. Agresor bi nastojao da konsolidacijom u gradu presudno utiče na opšti dojam o svojoj moći. Naročito dobro treba odmeriti činjenicu što su današnji gradovi centri administrativno-političkih ustanova i informativnog sistema, na koje bi agresor i eventualni kvislinzi nastojali da se oslone u protoku svojih ideja i u uspostavljanju »novog poretka«.

U uslovima koji bi nastali na PZT osnovni zadatak bi bio da se produži život, funkcija i duh političkog sistema, koji izražava društveno-političku suštinu negacije privremene zaposednutosti teritorije, te da je oslanjanje na njega bitna pozicija otpora i borbe.

Ustavni i društveno-politički osnovi kontinuiteta društveno-političkog sistema

Zaštita i odbrana nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalne celokupnosti i Ustavom SFRJ utvrđenog društvenog uređenja, neprikosnovenost je i neotuđivo pravo i dužnost naroda i narodnosti, radnih ljudi i građana.¹ U Zakonu o narodnoj odbrani ističe se još i pravo na odbranu i zaštitu slobode i precizira društveno uređenje SFRJ kao socijalistički samoupravni poredak.² To znači da je u odbrani izražen samoupravni položaj radnog čoveka i društveni odnos socijalističke samoupravne demokratije. Zato niko nema pravo da spreči građane da se bore protiv neprijatelja.³

Na tlu socijalističkog samoupravnog sistema ova obaveza i pravo su trajni, bez obzira na vojni odnos snaga i rezultate u pružanju otpora. Takvo pravo i dužnost, odnosno takav položaj u sistemu odbrane, radni čovek i građanin je stekao i stvorio socijalističkom

¹ Ustav SFRJ, čl. 237.

² Zakon o narodnoj odbrani, čl. 1.

³ Ustav SFRJ, čl. 238, st. 1.

revolucijom i socijalističkim samoupravnim razvojem. »Društvena priroda odbrane proizašla je iz koncepcije o uređivanju društvenih odnosa, a stepen podružtvljenosti poslova u toj oblasti po pravilu odgovara stepenu podružtvljenosti poslova na drugim područjima društvenog života, on je uslov uspešnosti odbrane. Drugim riječima, društvena priroda narodne odbrane je i kao koncepcija i kao praksa uslovljena razvojem socijalističkog samoupravljanja.«⁴ Zato je pravo na odbranu poseban aspekt prava na život i rad u određenom sistemu socijalističkih samoupravnih odnosa, ono je deo neotuđivih prava koja proizilaze iz socijalističkog samoupravnog sistema i tekovina revolucije, pa im Ustav stoga daje adekvatnu zaštitu, utvrđujući da je svako sprečavanje građana da se bore protiv neprijatelja koji je napao zemlju protivustavni akt i kažnjava se kao izdaja zemlje.⁵

Naravno da ove odredbe nemaju samo načelan značaj i ne sankcionišu samo karakter odbrane koji proizilazi iz prirode društveno-političkog sistema, već bi u datim uslovima bile okvir i osnova za praktično delovanje i ponašanje. Iz toga je proizišao karakter sistema odbrane, koji uključuje sve potencijale, metode i sadržaje borbe za odbranu revolucije i obezbeđenje njenog kontinuiteta, koji izražava jedinstveni sistem organizovanja, pripremanja i aktivnog učešća svih subjekata društva i neposrednog angažovanja materijalnih izvora i snaga u odvrćanju i sprećavanju agresije, u oružanoj borbi i drugim oblicima opštenarodnog otpora.⁶

Ustav, pored klasićnih objekata odbrane — nezavisnost, suverenitet i teritorijalna celokupnost, navodi i utvrćeno društveno urećenje SFRJ, jasno naznaćujući društvenu dimenziju odbrane. Pod uslovom odrećene vojne nadmoćnosti neprijatelja, težište dobija obezbeđenje Ustavom utvrćenog društvenog urećenja, tj. njegov kontinuitet. Svoj interes za odbranu kontinuiteta politićkog sistema Ustav je izrazio i poznatim stavom da niko nema pravo da prizna ili potpiše kapitulaciju, niti da prihvati ili prizna okupaciju SFRJ ili pojedinog njenog dela.⁷

To, praktićno, znaći da zemlja formalno-pravno i ne moće biti pokorena, tj. obezbećuje se njen trajni politićki i pravni subjektivitet. Mogu se samo menjati uslovi u kojima se on ostvaruje i odrćava.

⁴ Nikola Ljubićić, *Opštenarodna odbrana — strategija mira*, Beograd 1976, str. 274.

⁵ *Ustav SFRJ*, ćl. 238.

⁶ *Zakon o narodnoj odbrani*, ćl. 1.

⁷ *Ustav SFRJ*, ćl. 238, st. 1.

Isti politički stav i društveno opredeljenje izražava i Zakon o narodnoj odbrani,⁸ koji razrađuje problem kontinuiteta stavom da »ako neprijatelj privremeno zaposedne deo teritorije Jugoslavije, radni ljudi i građani, jedinice oružanih snaga, organi društveno-političkih zajednica, osnovne organizacije udruženog rada i druge samoupravne organizacije i zajednice i društveno-političke i druge društvene organizacije, koji se nalaze na toj teritoriji, nastavljaju oružanu borbu i druge oblike opštenarodnog otpora neprijatelju, postupaju po propisima Jugoslavije i izvršavaju odluke i naređenja organa koji na tom delu teritorije rukovode opštenarodnim otporom.⁹ U ostvarivanju kontinuiteta sistema jasno se uočavaju uslovi, odnosno periodi mira, neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja (izvršene agresije na Jugoslaviju) i privremenog zaposedanja dela teritorije Jugoslavije.¹⁰

Privremenost zaposedanja delova teritorije ima poseban značaj u koncipiranju propagandnog i političkog rada u celini. No, mora se poći od toga da je *ceo koncept odbrane proizašao iz karaktera revolucije i prirode socijalističkog samoupravnog sistema, koji oslobađa čoveka, a čovek usvaja i prisvaja društvene i političke oblike u kojima živi, radi i reprodukuje se kao društveno biće*. Ni jedan drugi sistem, ni buržoasko-demokratski, ni birokratsko-etatistički, ne mogu sankcionisati ovakav sistem odbrane, jer bi on, svojim sadržajima i metodama, došao u sukob sa sistemom društvenih odnosa i vrednosti na kojima počiva, odnosno počeo bi da dovodi u pitanje same te odnose.

Borba za afirmaciju političkog sistema socijalističkog samoupravljanja — polazna osnova kontinuiteta

Kad se ističe kontinuitet političkog sistema ne misli se samo na načelni smisao ovog opredeljenja, tj. samo na to da se održi osnovni karakter institucija i vrednosti i njihov uticaj, već se računa i sa tekućim sadržajem kontinuiteta, tj. ima se u vidu činjenica da se na stanje stvoreno privremenim zaposedanjem neposredno odražava prethodno stanje. Time se naglašava značaj *stalne borbe za jačanje i društvenu afirmaciju političkog sistema socijalističkog samoupravljanja*. Ukoliko intenzivnije živi i usađuje se u svest, on će kontinuirati i po spontanom opredeljenju i masovnoj društvenoj praksi.

⁸ Čl. 7, st. 1.

⁹ Zakon o narodnoj odbrani, čl. 7, st. 3.

¹⁰ Vidi čl. 4, 5, i 7. Zakona o narodnoj odbrani.

Isto tako, treba imati u vidu da bi eventualna agresija posebno bila stimulisana time ako bi došlo do određene unutrašnje nestabilnosti izazvane, pored ostalog, i slabostima u funkcionisanju i ostvarivanju političkog sistema socijalističkog samoupravljanja.

Pored određenih načelnih pitanja, *kontinuitet političkog sistema socijalističkog samoupravljanja se mora sagledavati u svetlu sadašnjih, aktuelnih pitanja funkcionisanja političkog sistema*. Ta pitanja se, sažeto, izražavaju u sledećem: »Prvo, moramo preduzeti sve potrebne mere za efikasnije praktično funkcionisanje našeg političkog sistema. U tom pogledu u samoupravnom sistemu ima veoma mnogo slabih tačaka. Ceo niz slabosti u funkcionisanju organizacija i institucija našeg političkog sistema opravdano stvara uverenje da još uvek deluju snažni izvori birokratizma i tehokratizma, da nam je administracija komplikovana i zbog toga podložna birokratizmu, da se pojedini organi i organizacije zatvaraju u sebe, da ima mnogo praznog hoda i dupliranja u radu, da su slabo razvijeni oblici demokratske komunikacije između samoupravnih i državnih organa i celokupne društvene strukture, da ima mnogo praznog i neproaktivnog sastančenja, da su nam sednice i odluke često nedovoljno stručno pripremljene, da se građanin u borbi za svoja prava često teško probija preko administrativnih prepreka itd. Zato treba stvoriti takve uslove u kojima će društvo protiv takvih i sličnih slabosti moći da se bori uspešnije nego do sada.

I drugo, moramo i dalje obogaćivati naš politički sistem takvim oblicima demokratskih odnosa i demokratskih organizacija koji će omogućiti da pluralizam samoupravnih interesa, tj. interesa radnih ljudi u udruženom radu, u raznovrsnim oblicima interesnih zajednica na raznim područjima društvenog života, kao i u delegatskom sistemu društveno-političkih zajednica, dođe što neposrednije i što slobodnije do izražaja u okviru demokratskog samoupravnog odlučivanja. Socijalističko samoupravljanje ne može da postoji, ni da funkcioniše, niti da se razvija drukčije nego kao demokratski sistem. Njegov opšti politički rezultat ne može da bude ništa drugo nego stalno širenje dimenzija slobode čoveka.«¹¹

Ove ocene i stanovišta druga E. Kardelja daju jasnu platformu za borbu za osposobljavanje političkog sistema socijalističkog samoupravljanja da dočeka »spreman« svaku promenu uslova svoga ostvarivanja, kao i za dalju razradu kriterija njegovog pripremanja i prilagođavanja političkog sistema mogućim ratnim uslovima.

¹¹ E. Kardelj, *Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja*, Beograd 1977, str. 134—135.

Sve pripreme za eventualni rat moramo vršiti kroz tekući život i razvoj, kroz afirmaciju političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, ostvarivanje Ustava i Zakona o udruženom radu. U meri u kojoj ove orijentacije postaju stvarnost, jača zamajac i otporna snaga političkog sistema socijalističkog samoupravljanja u vezi sa svim mogućim promenama uslova njegovog razvoja i ostvarivanja, uključujući i privremenu zaposednutost teritorije. Ostvarivanje ciljeva razvoja približiće nas onoj tački u našem osposobljavanju na kojoj ćemo sa najmanje teškoća i potresa moći da se idejno, organizaciono i operativno ponesemo u situaciji izraženoj u privremenom zaposedanju teritorije ili njenog dela. Zato sve pripreme treba što čvršće da oslonimo na tekuće zadatke.

Kad iz tog ugla gledamo aktuelni razvoj političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, onda se može videti koliki značaj ima sve ono što doprinosi jačanju samodelatnosti radničke klase i radnih ljudi, neposrednoj socijalističkoj samoupravnoj afirmaciji masa, razvijanju demokratizma i neposrednog ispoljavanja čoveka, organizovanog u svoje samoupravne oblike, delegatski sistem i društveno-političke organizacije. Agresor ne bi mogao trpeti ovaj demokratizam, ovu samodelatnost i time bi se sukobio sa samim narodom, njegovim pogledima, iskustvom, tradicijama, čak i u situacijama u kojima se ne radi o ofanzivnoj svesti o odbrani socijalističkog samoupravnog opredeljenja. Dakle, ukoliko intenzivnije živi i usađuje se u svest, politički sistem će trajati i po spontanom opredeljenju i masovnoj društvenoj reakciji.

»Svest o vrednosti samoupravljanja je presudan faktor opredeljenja radnih ljudi« (Stane Dolanc). Zato opštenarodna odbrana mora da crpe snagu iz socijalističkog samoupravljanja. Obračunom sa neprijateljskim i idejno-tuđim snagama u prošlosti i sadašnjosti dajemo osnovni klasni pečat revolucionarnom jedinstvu, ali se njegova vitalnost razvija svakodnevnim samopregornim i stvaralačkim radom na svim stranama naše društvene prakse, koji je pre svega prožet borbom za ostvarivanje ciljeva socijalističke revolucije i oslonjen na moral koji na tome izrasta. Sama revolucionarna praksa — ne nikakvo suvo moralisanje svojstveno birokratskom dogmatizmu — je prava kolevka negovanja moralno-političke svesti kao snage našeg društva. Zato moralna snaga najbolje pokazuje da Savez komunista i naše društvo moraju sagledavati izvore jačanja ONO na najširem prostoru društvene prakse.

Sve što vuče napred u borbi za ciljeve revolucije učvršćuje našu moralnu snagu i jedinstvo. Odbrambena svest i kultura se ne

mogu unositi »spolja«, već se moraju stvarati kao elemenat socijalističke samoupravne svesti, u živoj praksi borbe za novo, u kojoj se stalno spajaju uslovi i ciljevi, stanje i perspektiva, ponašanje i zadaci. Nije reč o tome da se ljudi samo »nauče« kako da se štite i brane, već da u borbi za novo sami dođu do odgovora kako to činiti. Novi društveni odnosi, političko jedinstvo, svakodnevna angažovanost na poslovima odbrane i zaštite, doprineće da se ove obaveze podignu na nivo moralnih normi i navika. Samim tim dolazimo do toga da opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu najdublje povezujemo sa svim sadržajima borbe za duhovni i materijalni preobražaj.

U odnosu na brojne praktične zadatke postavlja se pitanje kako očuvati kurs mobilnosti, kreativnosti i ažurnosti, kako stalno širiti domašaj akcije, otklanjajući neefikasnost i verbalizam.

U tom procesu »istovremeno obezbeđujemo demokratska sredstva kontinuiteta u razvoju i političkoj stabilnosti našeg društva, to jest oslanjamo se na tekovine revolucionarne prošlosti, a ujedno činimo određene korake i u pravcu rešavanja svih problema sutrašnjeg dana... činimo one korake za budućnost našeg društva koje danas treba učiniti da bi i naši narodi i naši radni ljudi, odnosno građani, bili sigurni da će socijalistički demokratski i samoupravni put našeg društva sutra biti jednako obezbeđen kao što je danas«. ¹² Stanovište o kontinuitetu političkog sistema upravo ukazuje da ratne pripreme treba da proizađu iz tekućeg života, inače bi se formalizirale. Takva orijentacija omogućuje da se društvo u celini i organizovani subjektivni činilac posebno osposobe da u datom momentu izvuku potrebne pouke i da se maksimalno prilagode nastalim uslovima. Oružana komponenta proizilazi iz *samoupravnog organizovanja društva, ali ima revolucionarno-narodni sadržaj i zato se u pripremama i u ratu uvek uspostavlja adekvatan odnos između oružanog i neoružanog elementa, utoliko pre što i sam oružani element ima narodno-demokratsku sadržinu.*

Borbu i otpor u gradovima na PZT moramo posmatrati sa stanovišta podruštvljavanja odbrambenih poslova. *Elementi odbrane i zaštite moraju da prožimaju celokupni razvoj i život u gradu, da bi grad mogao spremno dočekati situaciju nastalu PZT.* Moramo poći od toga da »odbrambena snaga naše zemlje zavisi od organiziranja i pripremanja cijelog društva za odbranu, svih njegovih ljudskih i materijalnih potencijala«. ¹³

¹² E. Kardelj, *Uvodna reč na XII sednici Predsedništva CK SKJ.*

¹³ J. B. Tito, Govor prilikom promocije za doktora vojnih nauka, *Titovo vojno djelo*, Narodna armija, Beograd 1977, str. 67.

Zato se kontinuitet političkog sistema na PZT mora posmatrati, pre svega, sa stanovišta postignutog nivoa podruštvljavanja odbrambenih poslova, organizovanja i pripremanja celog društva za odbranu. Kontinuitet bi upravo i bio izražen u maksimalnoj usredsređenosti političkog sistema da organizuje borbu i otpor. Neophodno je da se sistem opštenarodne odbrane stalno i dinamički razvija u skladu sa razvojem političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, na njegovoj osnovi i kao njegova funkcija.

Podruštvljavanje poslova odbrane i zaštite je elemenat klasne društvene borbe, koju radnička klasa, sa SKJ na čelu, vodi za socijalističko samoupravljanje i oslobođenje čoveka i društva. Dakle, na klasnoj osnovi, a ne u apstraktno-demokratskom smislu, podruštvljavamo ove dve bitne društvene funkcije.

Stvaralaštvo i inicijativa radnog čoveka, koje podstiče i afirmiše koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, zasnivaju se na snazi i klasnom sadržaju novog produkcionog odnosa, koji se ostvaruje putem socijalističkog samoupravljanja, kao istorijskog oblika revolucionarne diktature proletarijata. Učešće radnog čoveka i građanina u opštenarodnoj odbrani i društvenoj samozaštiti nije, dakle, izraz nikakvog građanskog individualizma i participacije, niti je posledica neke dogmatsko-birokratske indoktrinacije i militarizacije društva. Oslobođajući se u svim društvenim oblastima, radni čovek se oslobađa i u svojoj odbrani i zaštiti, bolje reći, radni čovek prisvaja sve društvene funkcije, pa i ove. U tom istorijskom smislu radni čovek, učešćem u odbrani i zaštiti, upotpunjuje svoja prava i samoupravni društveni položaj, kako to stoji i u dokumentu X kongresa SKJ. Zato ne može biti dovoljno uspešna ni borba za socijalističko samoupravljanje, ako se ne bi ostvarilo podruštvljavanje odbrane.

Princip opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, sa celokupnom strukturom svojih elemenata, sa celim svojim sadržajem, ima univerzalan karakter. On izražava pogled na čoveka, društvo i ljudsku zajednicu, savremenost i perspektivu klasne društvene borbe i čovekovog oslobođenja, i utoliko su njegova snaga i vrednost veći, istorijski zasnovaniji i sa jasnom budućnošću. Sa tog stanovišta od posebnog su značaja Helsinki, Berlin i Kolombo, u kojima su se afirmisali određeni principi, shvatanja i ponašanja u međunarodnim odnosima i odnosima među radničkim i komunističkim partijama i državama. Veoma je značajno što se naš sistem opštenarodne odbrane i društvene samozaštite izgrađuje i jača u funkciji afirmacije nesvrstanosti, samostalnosti, nemešanja i jačanja bezbed-

nosti i što se i na taj način izražava odnos našeg društva prema svetu i njegovim problemima. Ovaj »spoljni« aspekt sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite zahteva stalnu analizu međunarodnih kretanja i izvlačenja adekvatnih zaključaka i orijentacija.

Razvoj političkog sistema sa stanovišta njegovog prilagođavanja mogućim promenjenim uslovima

Ratno stanje, posebno privremena zaposednutost dela teritorije motiviše i nalaže određenu dogradnju, odnosno prilagođavanje političkog sistema datim uslovima. Sama činjenica da ih donose samoupravni politički organi u miru, i u svojoj redovnoj funkciji, obezbeđuje svim tim promenama samoupravnu osnovu i kontinuelni smisao. Najčešće i nisu u pitanju velike promene i njima se obezbeđuje, pre svega, veća racionalnost i efikasnost. No, sve te promene moraju da razvijaju, primenjuju i čuvaju duh i karakter političkog sistema samoupravljanja. I to ne samo zbog demokratske i samoupravne mobilizacije koju naš politički sistem po svojoj prirodi nosi, već i zbog toga što je u tom sistemu sadržana politička i idejna pretpostavka za njegovu odbranu. Kontinuitet našeg političkog sistema u ratu je, dakle, pozicija borbe. Zato je značajno da se istinski ostvaruje, a ne formalistički. Uostalom, socijalističko samoupravljanje je toliko odredilo sudbinu našeg čoveka i građanina, toliko natopilo sve pore društvenog života, da ni u ratnim uslovima oni ne bi trpeli nikakve oblike diskontinuiteta. Dogradnja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja za ratne uslove mora se vršiti sa stvaralačkom razradom funkcionisanja sistema u mogućim i što realnije pretpostavljenim uslovima. Ovo utoliko više što, razvijajući koncepciju opštenarodne odbrane, moramo donositi odluke koje primenjujemo u datim, tj. ratnim uslovima. *U pitanju je kritička ocena celokupnog, kako sve više govorimo, ratnog zakonodavstva, mera i akcija koje pripremamo za uslove PZT, njihova dalja dorada i osmišljavanje.*

U proceni tih pitanja moramo poći od toga da »mi ne prikri- vamo činjenicu da naš demokratski politički sistem treba da odražava i brani sistem klasne vladavine radnika i svih radnih ljudi i da obezbeđuje njegov razvoj u pravcu besklasnog društva. Pri tome se mi ne držimo »kao pijan plota« pojedinih institucionalnih oblika našeg samoupravnog i demokratskog socijalističkog sistema, ali nje-

gove revolucionarne društveno-ekonomske osnove naše društvo mora da brani i da učvršćuje ako neće da se odrekne revolucije». ¹⁴ Dogradnja političkog sistema za promenjene uslove, pa i uslove PZT, data je u samoj prirodi razvoja i ostvarivanja političkog sistema zasnovanog na osnovama socijalističkog samoupravljanja.

Dve stvari posebno treba podvući.

Prvo, to je dalji razvoj političkog sistema socijalističkog samoupravljanja u svetlu mogućih promenjenih uslova, u okviru akcije koju vodimo na osnovi studije druga E. Kardelja. Sve što je sada aktuelno mora imati i svoju ratnu projekciju. Ovo se naročito odnosi na neophodnu dogradnju političkog sistema za ratne uslove, na ratne propise i drugo. Dogradnja političkog sistema za promenjene uslove, pa i za uslove PZT, data je u samoj prirodi razvoja i ostvarivanja našeg političkog sistema. U funkcionisanju političkog sistema moramo izgrađivati sve više elemenata koji će ga osposobiti da bude efikasan u slučaju eventualne krize ili u ratnim uslovima.

Ovi elementi treba da se izraze u tekućem životu i razvoju političkog sistema, kako bi mogao da stalno reaguje na promenu uslova, čuvajući uvek svoja bitna svojstva. *Treba razrađivati koncept i odnos oružanog i naoružanog elementa borbe i otpora, njihovo prožimanje i transformisanje, zavisno od promene situacije.*

U ratnoj situaciji bi došlo i do centralizacije i decentralizacije određenih političkih funkcija. Formiranje novih organa, prenošenje težišta na mesne zajednice, gradove i organizacije udruženog rada, izražavali bi opšti okvir decentralizacije i stvaralačke i borbene mobilizacije. U isto vreme, uslovi konspiracije i pojačane odgovornosti i efikasnosti tražili bi svakako i određene oblike centralizacije.

Drugo, u pristupu pitanja borbe i otpora u gradovima na PZT treba imati u vidu određene specifičnosti grada kao ekonomsko-socijalne celine i kulturno-političkog ambijenta.

Gradovi nisu u potpunosti uobličene i samostalne socijalno-političke celine, ali su tendencije u tom smislu vrlo izražene. Za veće gradove i jače centre karakteristično je uobličavanje grada sa prigradskim područjem, a razlike se javljaju i u odnosu na to da li je grad i administrativno-političko sedište ili nije. Grad je okvir i značajno središte određenih mera i akcija odbrane, koje razvijamo u miru.

I pored značajnih rezultata i činjenice da gradovi ne zaostaju u ukupnom odbrambenom osposobljavanju društva, još ga nismo do

¹⁴ E. Kardelj, *Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja*, Beograd 1977, str. 127.

kraja akceptirali sa svim njegovim specifičnostima. Naročito se svojim značajem ističu pitanja koordiniranja odbrambenih priprema i aktivnosti u gradu, objedinjavanje i povezivanje mesnih zajednica, sagledavanje uloge pojedinih institucija od šireg značaja za društveno-politički život, pa time i za odbrambene pripreme, pitanje jedinstva društvenih i vojnih komponenata borbe i otpora, propagande i masovnosti akcija, tajnih baza, skladišta i drugo.

Grad se ne može uspešno sagledavati sa odbrambenog i samozastitnog stanovišta, ako se sve pripreme i aktivnosti sprovode kroz mesne zajednice i organizacije udruženog rada posebno, jer se u tim okvirima ne može sagledati sav relativni značaj i funkcija pojedinih činilaca odbrambenog sistema, koje uslovljava sam grad kao celina. No, grad nije društveno-politička zajednica (po pravilu se društveno-politička zajednica ne poklapa s gradom) i u našem sistemu ne figurira kao samostalni i jedinstveni nosilac odbrambenih priprema i samog odbrambenog sistema. Zato nisu bez vrednosti zalaganja koja idu za tim da se grad učini subjektom priprema i otpora, jer to proizilazi iz njegovih specifičnosti kao socijalno-ekonomskog, kulturnog i političkog ambijenta, ne prejudicirajući ništa u pogledu karaktera tog subjektiviteta.

Sve se ovo mora imati u vidu, naročito kad je reč o sistemu priprema za opštenarodnu odbranu i kontinuitet društveno-političkog sistema. To ne znači da pod određenim uslovima grad ne bi i društveno-politički izrazio svoju celovitost, a u uslovima agresije i privremenog zaposedanja dela teritorije — to bi se svakako name­talo kao neophodno rešenje. Razvoj teritorijalne odbrane u SAP Vojvodini već je u tom pogledu istakao neke probleme odbrane gradova.

Izgledaju sasvim razumljiva zalaganja za formiranje jedinstvenog organa za grad koji će objedinjavati i usmeravati sve odbrambene i druge aktivnosti u gradu i usklađivati ih sa dejstvima oružanih snaga i aktivnostima drugih struktura van područja grada, za to da se stvore pretpostavke za kontinuirano pripremanje gradova, da se razrađuju mere, postupci i oblici borbe i otpora u gradu na PZT. To ne bi bilo u suprotnosti sa karakterom našeg samoupravnog socijalističkog sistema, a takvu praksu dogradnje političkog sistema socijalističkog samoupravljanja već ostvarujemo u dogradnji političke strukture društveno-političkih zajednica i njihovom adaptiranju mogućim uslovima rata. Konceptija kontinuiteta upravo to omogućuje, jer se sve dograđuje i adaptacije vrše osloncem na sistem socijalističkog samoupravljanja.

Naravno, nije jednostavno utvrditi u čemu su rezerve sistema kada se promene tako bitni uslovi, kao što je uspostavljanje privremene zaposednutosti, kakve se dogradnje mogu vršiti, a da sistem očuva i afirmiše svoj duh i snagu. Iskustva koja smo već postigli jasno postavljaju pitanje gradova ne samo kao celina, što je očito nesporno, nego i kao subjekata odbrane.

Dalja razrada doktrine u odbrani gradova izgleda nam nalazi svoje mesto u koncepciji opštenarodnog otpora, što je proces koji treba gledati u stalnom razvoju nove teorije i prakse. Na kraju krajeva, i sam koncept mesnih zajednica kao subjekata, samim tim što mesne zajednice »pokrivaju« seoska naselja, postavlja i problem gradskih naselja, jer i njih treba na određen način pokriti kao celine. Koncept gradova se realno probio i u slučajevima u kojima opština zahvata teritoriju grada ili u slučaju opština u kojima grad svojom ekonomskom, kulturnom i političkom snagom snažno dominira, tako da se sva naseljena mesta javljaju u izvesnom smislu kao prigradska. Problemi su složeniji u opštinama širokog prostranstva u kojima grad, kao središte opštine nema toliku strukturnu dominaciju, ali ima osobenosti i stvara dovoljno razloga za poseban tretman.

Sve to ukazuje da *ideju o posebnoj institucionalizaciji grada u koncepciji opštenarodne odbrane treba svestrano razmotriti*. Ovde su naglašene okolnosti da grad živi i reprodukuje se kao ekonomsko-socijalna, kulturna i politička celina. Pri tome, neophodno je da se u proceni potreba i mogućnosti dogradnje političkog sistema u gradu polazi od celine odbrambenog sistema, neoružanog i oružanog organizovanja, kao i od toga da je neophodno organizaciju i strukturu snaga, uključujući i vojnu organizaciju gradova, prilagoditi uslovima koje zahteva grad kao specifičan ambijent za borbu.

Savez komunista — vodeća idejno-politička snaga i odlučujući činilac situacije

Centralno pitanje funkcionisanja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja i organizovanja borbe i otpora na PZT jeste ostvarivanje uloge Saveza komunista.

Dva su posebno značajna momenta ovog kompleksa.

Prvo, *Savez komunista nastavlja svoju revolucionarnu funkciju u ratu na bazi rezultata i iskustava u ostvarivanju svoje vodeće idejno-političke uloge*. Svojim svakodnevnim razvojem Savez komunista

sve više akceptira uslove i probleme grada, i time se sve bolje osposobljava da ostvaruje idejno vodeću i politički kohezionu ulogu.

Drugo, u odnosu na specifična pitanja opštenarodne odbrane treba poći od sledećih stavova: Savez komunista Jugoslavije je revolucionarna, organizovana i vodeća idejno-politička snaga radničke klase i svih radnih ljudi u njihovoj borbi protiv agresije. Kao idejni tvorac koncepcije opštenarodne odbrane Savez komunista snosi istorijsku odgovornost za njeno uspešno ostvarivanje i jedinstveno delovanje svih društvenih snaga u ratu. *Iz uloge Saveza komunista u opštenarodnoj odbrani Jugoslavije proizilaze njegovi osnovni zadaci, način organizovanja i delovanja u ratu.* Njegovo idejno-političko jedinstvo je uslov i pretpostavka uspeha u odbrani zemlje.

Postavlja se pitanje — koje su sve konzekvence ove uloge Saveza komunista u uslovima borbe i otpora u gradovima na PZT, i da li je ona dovoljno respektovana u pripremama Saveza komunista za delovanje u uslovima opštenarodnog odbrambenog rata.

Savez komunista od početka agresije usredsređuje celokupnu aktivnost na odbranu zemlje, a sve organizacije, organi i forumi prelaze na rad u ratnim uslovima, na osnovu svojih mobilizacijskih i ratnih planova, nastojeći da se ispolji što veća samostalnost i inicijativa u konkretnim uslovima rata.

U uslovima PZT Savez komunista dolazi u još težu situaciju, pa iz toga mora izvući konzekvence za sadržinu i metod rada i delovanja. Ostajući u okvirima svoje istorijski određene revolucionarne funkcije — ostvarivanja vodeće idejno-političke uloge, Savez komunista *sve izrazi*te poprima rukovodeće elemente: neposredno odlučivanje, pokretanje i organizovanje borbe i otpora, operativnije ulaženje u konceptualna i konkretna pitanja, naročito u pogledu koordinacije, neposrednog usmeravanja i kadrovskih pitanja. Pri tome, Savez komunista stalno polazi od svog strateškog opredeljenja da očuva kontinuitet političkog sistema socijalističkog samoupravljanja.

U okvirima toga opredeljenja i prakse Savez komunista se sve neposrednije i operativnije javlja kao unutrašnja snaga i kohezioni faktor usklađivanja dejstva svih činilaca odbrane zemlje.

Savez komunista je nosilac izgradnje koncepta borbe i otpora na PZT, političke i akcione osnove za delovanje svih subjekata i za integralno ostvarivanje svih komponenti borbe i otpora. Razvijanjem i produbljivanjem jugoslovenske socijalističke patriotske svesti

i masovnog odbrambenog stvaralaštva građana, političkih, odbrambenih, privrednih, društvenih i drugih organizacija, samoupravnih, državnih i vojnih organa u ratu, Savez komunista jača i obezbeđuje samoupravnu i masovnu osnovu odbrane zemlje. Savezu komunista se posebno postavlja zadatak da u ratu stalno razvija i održava borbenost, idejno-političku sposobnost i moralnu spremnost naroda i narodnosti za odbranu zemlje i socijalističkog samoupravljanja. Naročito je značajno da Savez komunista razvije i učvrsti delovanje društveno-političkih i društvenih organizacija, kao i delegatskog sistema u celini.

Pri tome, moramo imati u vidu širinu idejnog i političkog rada, potrebu čvrste i aktuelne veze s narodom, produbljivanja njegove svesti i volje u tim uslovima. Savez komunista mora biti nosilac daljeg produbljivanja idejnih i društvenih pretpostavki otpora na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Dakle, zadaci Saveza komunista u tim uslovima bi naročito bili izraženi u: a) idejno-političkoj i propagandnoj borbi protiv neprijateljskih ideologija i snaga, b) obezbeđivanju rada i vršenju uticaja institucija političkog sistema socijalističkog samoupravljanja i c) onemogućavanju uspostavljanja institucija agresora i kvislinške vlasti i njenog funkcionisanja.

U pogledu na sve ove elemente grad ima svoje osobenosti.

U gradu je značajna i najveća koncentracija raznih informbirovskih, tehnokratskih, nacionalističkih i liberalističko-građanskih elemenata, svih onih koji su u bilo kom vremenu i sa različitim pozicija došli u sukob sa SKJ i tokom naše revolucije, raznih opozicionera i nezadovoljnika. Treba računati da će neprijatelj pokušati da ih aktivira, isturi i na njih se osloni. Dakle, osnovni politički i idejni zadatak bi bio njihovo raskrinkavanje u narodu i praktično onemogućavanje raznim akcijama.

I u pogledu sadržine idejne i političke borbe bilo bi nijansi. Neprijatelj bi prilagođavao svoju propagandu uslovima i nastojao da se »ne zameri« revolucionarnoj tradiciji, koja je duboko usađena u narodu. Zato bi u prvi plan isticao određene slabosti i propuste socijalističke samoupravne prakse, uzimajući ih da obeleži »neprihvatljivost«, »nesposobnost« i »besperspektivnost« sistema socijalističkog samoupravljanja. Verovatno bi se u početku trudio da formalno ne dira u neke manifestacije naše revolucije, pre svega u samu herojsku borbu i prošlost naših naroda i narodnosti. U zavisnosti od samog međunarodnog položaja Jugoslavije, spoljnih i unutrašnjih

okolnosti, mora se računati i s tim da je moguć pritisak i sa stanovišta političkog pluralizma građanskog društva, malograđanske poplave i nacionalizma.

Savez komunista mora da ima jasnu orijentaciju za dugotrajnu borbu i otpor, i da se praktično postavi u odnosu na to s kim se bori i za koje ciljeve se bori.

Najčvršća pozicija se mora izgraditi u radnim masama — među radnicima i radnim ljudima. Politički rad bi posebno morao da obuhvati žene, đake i studente, koji bi u značajnijoj meri popunjavali socijalno-politički prostor grada.

U pogledu kontinuiteta rada i funkcionisanja institucija političkog sistema, grad bi se našao pred vrlo delikatnim zadacima. Pre svega, oslonac bi morao biti na ulozi mirkopolitičkih institucija — zborova, kućnih saveta, mesnih zajednica. Deo kadrova, ako bi se i morao privremeno izmestiti u širu lokaciju grada, najtešnje bi morao biti povezan sa institucijama koje će delovati u gradu, dajući stalno glas od sebe i stvarajući atmosferu i dojam o životu političkih institucija socijalističkog samoupravljanja, njihovoj snazi i prisutnosti svih kadrovskih potencijala. *Rukovodstvo mora, u principu, da se nalazi na prostoru borbe i otpora, i to mora biti poznato učesnicima i narodu.*

I u pogledu onemogućavanja institucionalizacije agresora i kvilinske vlasti i njenog funkcionisanja — zadaci bi bili brojni i složeni. Pre svega, morala bi se razvijati široka propaganda bojkota ove »vlasti«, njenog klasnog razobličavanja i političkog kompromitovanja. Druga značajna linija dejstva bilo bi fizičko onemogućavanje ove vlasti — raznim diverzijama, atentatima i sl. Stoga bi se u odnosu na nastojanje okupatora da konsoliduje svoju vlast, da joj pribavi legalitet i obezbedi dojam o »normalnom« stanju, moralo vrlo široko koncipirati idejna i operativna akcija, koja bi uključila sve oblike borbe i otpora.

Potrebno je imati u vidu da je idejno-politički i društveni kontinuitet političkog sistema socijalističkog samoupravljanja bažična akciona i odbrambena pozicija, kriterij naših pogleda na pripreme i na situaciju u kojoj bi se mogli naći. No, u okviru toga moramo polaziti i od pretpostavke o mogućim kriznim situacijama u pojedinim sredinama, koje će nositi i elemente diskontinuiteta, kolaboracije, kolebljivosti. Jer, neprijatelj će celom snagom da »lomi« političku strukturu, nastojeći da uhvati tlo pod nogama, da izađe iz situacije u kojoj se kao strašilo njiše na vetru. Međutim, ono što ne može da se desi, da se prekine — to su pozicije u narodu,

koji je srastao sa idejom i praksom sistema socijalističkog samoupravljanja. Upravo takva pozicija revolucije u narodu je osnova da relativno brzo preodolevamo i krizne situacije, ako u nekim sredinama u njih zapadnemo.

Polazeći od kontinuiteta revolucionarne situacije, Savez komunista u uslovima opštenarodnog odbrambenog rata zadržava statutom utvrđeno organizaciono ustrojstvo i da samo radi efikasnijeg delovanja, organi i organizacije Saveza komunista mogu u ratu menjati organizaciono ustrojstvo, kadrovski sastav i način delovanja, što utvrđuju svojim odlukama. Stoga je organizovanje i delovanje Saveza komunista u ratu deo i poseban izraz njegovog tekućeg organizovanja i preobražaja, koji u sebi akumulira sve što se na tom planu pozitivno postiglo i stvorilo.

Savez komunista u miru nije posebno organizovan u gradu, iako metodom i sadržinom delovanja, posebno opštinski komiteti SK, sve više respektuju činjenicu da je grad posebna celina i samoupravni, politički i kulturni ambijent. U svojim odlukama za delovanje u uslovima opštenarodnog odbrambenog rata opštinske organizacije Saveza komunista sve uspešnije i stvaralački fiksiraju gradsko područje, sa najčešćom orijentacijom na stvaranje gradskih komiteta Saveza komunista. Međutim, očigledno da nisu sagledane i precizirane i sve druge konzekvence delovanja Saveza komunista u gradu na PZT, naročito kad je reč o stvaranju pravih pretpostavki o uslovima, adekvatnim organizacionim i akcionim rešenjima i sadržaju.